

УДК 371.315.6:51

Юрій Черних,кандидат технічних наук, доцент,
Військовий інститут Київського національного
університету імені Тараса Шевченка<https://orcid.org/0000-0002-0780-6627>

DOI: 10.33099/2617-1775/2023-02/281-287

ПРОФЕСІЙНА ВІЙСЬКОВА ОСВІТА: НОВИЙ ПОГЛЯД НА ВИЗНАЧЕННЯ

В статті розглядається проблема уточнення дефініцій щодо визначення складових у системах військової освіти та професійної військової освіти в існуючій законодавчій базі. Проаналізовано зміни, що внесені останнім часом до деяких законів України стосовно військової освіти. З'ясовано, що в існуючих редакціях Законів України “Про освіту” та “Про основи національного спротиву” у визначеннях складових системи військової освіти є певні розбіжності. З урахуванням того, що система військової освіти побудована на засадах її інтеграції до загальної системи освіти України, є невід’ємною складовою та базується на засадах єдиної законодавчої бази, обґрунтовано актуальність додаткового внесення відповідних змін до існуючої редакції Закону України “Про освіту”. В основу поділу на складові системи військової освіти пропонується покласти критерій щодо розподілу громадян України на певні групи у залежності від рівня їх підготовки до оборони держави.

Ключові слова: законодавство; військова освіта; професійна військова освіта; існуючі вади; пропозиції.

Постановка проблеми. За часи незалежності в Україні створено систему військової освіти (СВО), яка є важливим компонентом сектору безпеки та оборони держави. Головним завданням СВО є надійне забезпечення Збройних Сил України, інших військових формувань та окремих складових сектору безпеки та оборони професійно підготовленим офіцерським та сержантським складом.

Зазначимо, що відповідно до Концепції трансформації системи військової освіти в Україні вона ґрунтується на засадах інтеграції СВО до загальної системи освіти України, залишається її невід’ємною складовою та базується на засадах єдиної законодавчої бази [1]. Загальна кількість нормативно-правових актів, що розроблено та видано Міністерством оборони України з питань військової освіти та підготовки військових фахівців за останні 30 років, становить близько 600 документів. Більшість з них своєчасно виконані або втратили чинність. Разом з цим, понад 80 діючих законодавчих і нормативно-правових актів на цей час стосуються різних питань підготовки військових фахівців [2].

Проте в умовах російської збройної агресії та інших потенційних гібридних загроз суверенітету нашої держави, необхідності своєчасного поповнення сектору безпеки професійним та вмотивованим офіцерським і сержантським складом потребують подальшого оновлення засадничих положень державної політики у сфері військової освіти і підготовки особового складу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати проведеного аналізу педагогічної та військової літератури надали можливість виокремити наукові праці військових педагогів і психологів з питань національної безпеки та оборони. Загальним проблемам розвитку СВО присвячені наукові праці

вітчизняних вчених В. Артамошенка, А. Вітченка, О. Діденка, А. Зельницького, І. Козубцова, В. Мірненка; М. Нещадима, Л. Олійника, В. Осьодло, Ю. Приходька, В. Рахманова, В. Рижикова, В. Стасюка, В. Ягупова та інших науковців. У публікаціях зазначених науковців розглядаються теоретичні та методологічні засади функціонування СВО як цілісної системи, застосування компетентнісного підходу, впровадження в освітній процес інноваційних педагогічних технологій і сучасних методик, місце моніторингу результатів навчання у вищій військовій школі, завдання системи управління змінами в СВО як складової оборонного планування, розробці та впровадження стандартів вищої освіти, тощо.

Мета статті. Аналіз останніх змін, які внесені до Законів України, що супроводжують розвиток СВО і процес підготовки військових фахівців, розробка пропозицій щодо внесення змін до статті 21 Закону України “Про освіту” стосовно уточнення визначення складових системи військової освіти.

Методи дослідження. Дослідження проведене із застосуванням таких теоретичних методів: системний аналіз вітчизняного та закордонного досвіду щодо підготовки військових фахівців, порівняння, узагальнення, індукція та дедукція, використанні системного підходу.

Виклад основного матеріалу. На теперішній час правовою основою подальшої трансформації СВО є нові редакції або відповідні зміни до певних Законів України, а саме: “Про національну безпеку України” [3]; “Про військовий обов’язок і військову службу” [4]; “Про основи національного спротиву” [5]; “Про освіту” [6]; “Про повну загальну середню освіту” [7]; “Про професійно-технічну освіту” [8]; “Про фахову передвищу освіту” [9]; “Про вищу освіту” [10]; “Про наукову і науково-технічну діяльність” [11] тощо.

На цей час Міністерством оборони України продовжується робота щодо вдосконалення законодавства з питань військової освіти шляхом внесення змін у відповідні закони та інші нормативно-правові акти. Так, Законом України “Про внесення змін до деяких законів України щодо військової освіти і науки” [12] опрацьовані зміни до певних законів з метою врегулювання питання надання освітніх послуг та здійснення наукової і науково-технічної діяльності у вищих військових навчальних закладах, закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання, військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти, військових наукових установах. Зокрема, у Законі України “Про освіту” [6] частину четверту статті 21 викладено у новій редакції, якою визначено нові складові, що належать до структури військової освіти, у тому числі введено новий термін “професійна військова освіта”, як спеціалізована освіта військового спрямування, яка здобувається за освітніми програмами на відповідних рівнях військової освіти з метою вдосконалення професійного рівня військового фахівця та набуття фахових компетенцій, що забезпечують виконання службових (бойових) функцій.

Відповідно до частини четвертої статті 21 закону [6] визначені наступні складові, що належать до структури військової освіти: допризовна підготовка, що передбачає здобуття особами первинних загальновійськових і спеціальних компетентностей; підготовка осіб за військово-технічними та військово-

медичними спеціальностями; військово-професійна підготовка військовослужбовців рядового, сержантського (старшинського) складу строкової військової служби та військової служби за контрактом; підготовка військовослужбовців офіцерського складу для здобуття відповідних ступенів вищої освіти та рівнів військової освіти (тактичний, оперативний, стратегічний); військова підготовка офіцерів запасу; професійна військова освіта.

Разом з цим, статтею 6 Закону України “Про основи національного спротиву” [5] визначено, що “...основою підготовки громадян України до національного спротиву є їх загальновійськова підготовка, яка полягає в опануванні базовими загальновійськовими знаннями, практичними вміннями і навичками та поділяється на початкову і базову військову підготовку”.

У роботі [2] нами проведено порівняльний аналіз зазначених у законах [5] та [6] складових військової освіти та встановлено, що вони мають певні розбіжності.

Треба також зазначити, що деякі науковці-освітяни [13-15] ототожнюють професійну військову освіту із системою L-курсів підвищення кваліфікації офіцерського складу відповідного рівня (L-1 - L-5, які мають назву “лідерських курсів”, при цьому, на нашу думку, їх краще іменувати “кар’єрними курсами”). Ми вважаємо, що система професійної освіти повинна охоплювати всі складові підготовки військових фахівців, для яких військова справа є професією, починаючи з підготовки осіб рядового складу військової служби за контрактом, включаючи підготовку осіб сержантського (старшинського) складу військової служби за контрактом, та, безумовно, підготовку осіб офіцерського складу.

З метою уточнення місця професійної військової освіти у загальній системі військової освіти пропонуємо частину четверту статті 21 “Спеціалізована освіта” Закону України “Про освіту”, яка є базовою для визначення побудови системи військової освіти в Україні та організації підготовки військових фахівців, викласти у наступній редакції:

“4. Військова освіта передбачає набуття особою комплексу професійних компетентностей відповідно до військової спеціалізації, формування та розвитку її індивідуальних здібностей та може здобуватися одночасно з профільною середньою, професійною (професійно-технічною), фаховою передвищою чи вищою освітою. Особливості здобуття військової освіти можуть визначатися законодавством.

До структури військової освіти належать:

підготовка громадян України до національного спротиву, що спрямована на забезпеченні воєнної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності держави;

професійна військова освіта, що здобувається за освітніми програмами на відповідних її рівнях з метою набуття особою фахових компетентностей та вдосконалення професійних якостей військового фахівця, які забезпечують виконання службових (бойових) функцій.

Основою підготовки громадян України до національного спротиву є їх загальновійськова підготовка, яка полягає в опануванні базовими

загальновійськовими знаннями, практичними вміннями і навичками та поділяється на початкову і базову підготовку.

Початкова військова підготовка проводиться у закладах загальної середньої освіти та може проводитися у закладах професійної (професійно-технічної) освіти.

Базова військова підготовка проводиться з громадянами України, які досягли 18-річного віку та не проходять військову службу в Збройних Силах України, інших військових формуваннях, утворених відповідно до законів України, або службу в правоохоронних органах, шляхом проведення періодичних навчальних зборів, занять, курсів.

Освітні програми з підготовки громадян до національного спротиву розробляються центральним органом виконавчої влади у сфері оборони разом з центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки.

До структури професійної військової освіти належать:

підготовка військовослужбовців рядового складу;

підготовка та підвищення кваліфікації військовослужбовців сержантського (старшинського) складу;

підготовка та підвищення кваліфікації військовослужбовців офіцерського складу.

Підготовка військовослужбовців рядового складу включає базову загальновійськову підготовку та фахову підготовку за певною військово-обліковою спеціальністю.

Підготовка та підвищення кваліфікації військовослужбовців сержантського (старшинського) складу включає багаторівневу (базовий, середній, підвищений та вищий рівні) підготовку та підвищення кваліфікації, що проводиться за певними освітніми програмами професійної військової освіти, які можуть проводитися у межах освітньо-професійних програм фахової передвищої освіти.

Підготовка військовослужбовців офіцерського складу здійснюється за освітніми програмами професійної військової освіти у межах освітніх програм, розроблених відповідно до стандартів вищої освіти, переліку галузей знань і спеціальностей за визначеними ступенями вищої освіти (науковими ступенями) та рівнями професійної військової освіти (тактичний, оперативний, стратегічний). Підвищення кваліфікації військовослужбовців офіцерського складу здійснюється за відповідними освітніми програмами підвищення кваліфікації.

Підготовка осіб за програмами професійної військової освіти може проводитися у військових навчальних підрозділах закладів передвищої та вищої освіти.”

Висновки та перспективи подальших досліджень. В статті пропонуються лише окремі зміни до Закону України “Про освіту”. Трансформаційні процеси в системі підготовки військових фахівців на теперішній час мають бути спрямованими, по-перше, на реалізацію вимог діючих основоположних нормативно-правових документів з безпекової та оборонної політики держави, по-друге, на подальше вдосконалення

законодавчої бази щодо ефективного функціонування всіх структурних складових військової освіти.

Перспективним напрямом подальших досліджень може бути інтегральний аналіз стану, напрямів вдосконалення та ефективності законодавчої бази військової освіти, а також розробка пропозицій щодо внесення відповідних змін до законів України “Про військовий обов’язок і військову службу” [3]; “Про повну загальну середню освіту” [7]; “Про професійно-технічну освіту” [8]; “Про фахову передвищу освіту” [9]; “Про вищу освіту” [10]; “Про наукову і науково-технічну діяльність” [11].

ЛІТЕРАТУРА

1. Про трансформацію системи військової освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 грудня 1997 р. № 1410. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1410-97%D0%BF#Text>.

2. Кільдеров Д.Е., Приходько Ю.І., Черних Ю.О. Законодавство у галузі військової освіти України: стан, проблеми та шляхи реформування. *Військова освіта*. 2022. №2 (46). С. 114-126.

3. Про військовий обов’язок і військову службу: Закон України від 25 березня 1992 р. № 2232-ХІІ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/-cgibin/laws/-main.cgi?nreg=2232-12#Text>.

4. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246919#Text> (дата звернення: 13.09.2023).

5. Про основи національного спротиву : Закон України від 16 липня 2021 р. № 1702-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/-laws/show/1702-20#n83>.

6. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. URL :<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show-/2145-19#Text>.

7. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16 січня 2020 р. № 463-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#n984>.

8. Про професійно-технічну освіту : Закон України від 10 лютого 1998 р. № 103/98-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/-laws/main.cgi?nreg=-103%2F98-%E2%F0#Text>.

9. Про фахову передвищу освіту: Закон України від 6 червня 2019 р. № 2745-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/274519#Text>.

10. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556#Text>.

11. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26 листопада 2015 р. № 848-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?-nreg=1977-12#Text>.

12. Про внесення змін до деяких законів України щодо військової освіти і науки. Закон України від 26 листопада 2019 р № 1986-IX URL:<https://zakon.rada.gov.ua/-laws/show/1986-20#n39>.

13. Інноваційна військова освіта: стан та перспективи розвитку /Л. Руснак, та інш. *Військова освіта*. 2021. №2(44). С. 9-20.

14. Рахманов В. С. Основні підходи до системи професійної військової освіти в Україні. *Військова освіта*. 2021. №1(43). С. 279-288.

15. Вітер Д., Мітягін О. Професіоналізація військової освіти в Україні: головні напрямки, зміст та перспективи. *Військова освіта*. 2020. №1(41). С. 81-90.

REFERENCES

1. “Pro stvorennya yedynoyi systemy viyskovoyi osvity” [About creation of a unified system of military education] (1997).“Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 15 hrudnya 1997 r. № 1410”. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1410-97%D0%BF#Text>, (in Ukrainian).

2. Kilderov, V., Prykhodko, Y., Chernykh, Y. (2022) "Zakonodavstvo u haluzi viyskovoyi osvity Ukrayiny: stan, problemy ta shlyakhy reformuvannya" [Legislation in the field of military education of Ukraine: state, problems and ways of reform] *Viyskova osvita*, №2 (46), 114-126, (in Ukrainian).
3. "Pro viyskovyy obovyazok i viyskovu sluzhbu" [About military duty and military service] (1992). "Zakon Ukrayiny № 2232-XII" <https://zakon.rada.gov.ua/cgi/laws/-main.=2232-12#Text>, (in Ukrainian).
4. "Pro natsionalnu bezpeku Ukrayiny". [About National Security of Ukraine] (2018). "Zakon Ukrayiny № 2469-VIII". <https://zakon.rada.gov.ua/laws/246919#Text>, (in Ukrainian).
5. "Pro osnovy natsionalnoho sprotyvu" [About the foundations of national resistance] (2021) "Zakon Ukrayiny № 1702-IX" <https://zakon.rada.gov.-ua/laws/170220#n83> (in Ukrainian).
6. "Pro osvitu" [About education] (2017). "Zakon Ukrayiny № 2145-VIII" <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>, (in Ukrainian).
7. "Pro povnu zahalnu serednyu osvitu" [About complete general secondary education] (2020). "Zakon Ukrayiny № 463-IX" <https://zakon.rada.gov.ua/laws/463-20#n984> (in Ukrainian).
8. "Pro profesiyno-tekhnicnu osvitu" [About professional and technical education] (1998). "Zakon Ukrayiny № 103/98-BP" <https://zakon.rada.gov.ua/-cgibin/laws/main.cgireg-103%2F98%E2%F0#-Text>, (in Ukrainian).
9. "Pro fakhovu peredvyshchu osvitu" [About vocational preliminary education] (2019). "Zakon Ukrayiny № 2745-VIII" <https://zakon.rada.gov.ua/laws/274519#Text> (in Ukrainian).
10. "Pro vyshchu osvitu" [About higher education] (2014) "Zakon Ukrayiny № 1556-VII" <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556#Text>, (in Ukrainian).
11. "Pro naukovu i naukovo-tekhnicnu diyalnist" [About the scientific and the scientific and technical activity] (2015) "Zakon Ukrayiny № 848-VIII" <https://zakon.rada.gov.ua/cgiibin/laws/-main.cgi?nreg=197712#Text>, (in Ukrainian).
12. "Pro vnesennya zmin do deyakykh zakoniv Ukrayiny shchodo viyskovoyi osvity ta nauky" [On making changes to some laws of Ukraine regarding military education and science] (2021). "Zakon Ukrayiny № 1986-IX" <https://zakon.rada.gov.ua/-laws/show/1986-20#n39>, (in Ukrainian).
13. Rusnak, I., Mirnenko, V., Kasyanenko, M., Oliferuk, V. and Viter, D. (2021) "Innovatsiyna viyskova osvita: stan ta perspektyvy rozvytku" [Innovative military education: state and prospects of development] *Viyskova osvita*, № 2 (44), 9-20, (in Ukrainian).
14. Rakhmanov, V., (2021) "Osnovni pidkhody do systemy profesiynoyi viyskovoyi osvity v Ukrayini" [Basic approaches to the system of professional military education in Ukraine] *Viyskova osvita*, № 1 (43), 279-266, (in Ukrainian).
15. Viter, D., Mityahin, O. (2020) "Profesionalizatsiya viyskovoyi osvity v Ukrayini: holovni napryamky, zmist ta perspektyvy" [Professionalization of military education in Ukraine: main directions, content and prospects] *Viyskova osvita*, № 1 (41), 81-90, (in Ukrainian).

SUMMARY

Yuri Chernykh,

PhD (Technical Sciences), Associate Professor,
Military institute of Taras Shevchenko
National University of Kiev

PROFESSIONAL MILITARY EDUCATION: A NEW LOOK AT THE DEFINITION

The article examines the problem of clarifying the definitions of the components in the systems of military education and professional military education in the legislative framework. The changes made recently to some laws of Ukraine regarding military education are analyzed. It was found that there are significant discrepancies in the existing editions of the Laws of Ukraine "On Education" and "On the Foundations of National Resistance". These disagreements concern the definition of the components of the military education system and the system of professional

military education. The relevance of additional amendments to the existing editions of the Law of Ukraine "On Education" is substantiated. As a basis for the division of military education and professional military education into components, it is proposed to put a criterion for the distribution of citizens of Ukraine into certain groups. It is proposed to divide the groups depending on the level of preparation of citizens for the defense of the state. The military education system is built on the principles of integration into the general education system of Ukraine. Recently, the Ministry of Defense of Ukraine has taken certain steps in the direction of transforming the system of training military specialists. The existing legal gaps, imperfections, terminological defects, duplication, inconsistencies between the relevant regulatory and legal acts have been eliminated. Further improvement of legislation is one of the priority tasks of the military education system. At the same time, the term "egislation" is considered in the broadest sense. Legislation is a system of normative acts that regulate public relations, namely: laws and resolutions of the Verkhovna Rada of Ukraine, Decrees of the President of Ukraine, resolutions and orders of the Cabinet of Ministers of Ukraine, as well as normative acts of ministries and departments. The result of the research is proposals for a new version of the fourth part of Article 21 "Specialized education" of the Law of Ukraine "On Education". This part is basic for determining the construction of the military education system in Ukraine and the organization of training of military specialists. The new edition of the article allows to define in a new way the place of professional military education in the general system of military education.

Key words: *legislation; military education; professional military education; existing disabilities; offers.*